

ISSN 1301-7667

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI

OLBA

II

(ÖZEL SAYI)
I.CİLT

I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu
Bildirileri

MERSİN 1999

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI - II

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Correspondance addresses for sending articles to following volumes of Olba:

OLBA'nın bundan sonraki sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:

Mersin Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü MERSİN/TÜRKİYE

e-mail: Kilikia@usa.net

Tel: 0.90 324 361 00 01 (10 hat) / 162

Fax: 0.90 324 361 00 46

ISSN 1301-7667
MERSİN 1999

ÖNSÖZ

Mersin Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olan "Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi"nin düzenlemiş olduğu "I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu"nın bildirilerini içeren bu kitabın basımını sağlayan Mersin Üniversitesi Rektörü sayın Prof. Dr. Uğur Oral'a teşekkürü borç biliriz.

"I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu" 1-4 Haziran 1998 tarihleri arasında Mersin Üniversitesi Rektörlüğü, "Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (KAAM)" tarafından düzenlenerek Fen ve Edebiyat Fakültesi Konferans salonunda gerçekleştirilmiştir. Hergün 9.30 - 18.00 saatleri arasında yapılmış olan konuşmalar, sempozyumun son günü olan 4 Haziran'da Kanlıdivane (Kanytelleis)'ye düzenlenmiş bir gezi ile son bulmuştur.

Prehistorik çağlardan İslami döneme kadar tüm dönemleri kapsayan bildiriler, konularına göre belli günlere bölünmüşlerdi: İlk gün Kilikia Arkeometrisi , Prehistoria ve Protohistoria'sı, ikinci gün Protohistoria'ya devam edilerek Klasik ve Hellenistik Yunan Kilikia Arkeolojisine geçiş, üçüncü gün Hellenistik ve Roma Kilikiası ile numismatik, epigrafik ve filolojik açıdan Kilikia, son gün ise bölgenin Bizans ve İslami dönemleri incelenmiştir.

Bildiriler, bölgede kazı, yüzey araştırması ya da bilimsel veriler ile kütüphane çalışmaları yapan araştırmacıların bu konularda ulaştıkları sonuçları içermiştir. Katılımcıların bizzat kendi araştırmalarında elde ettikleri son buluntularını, bulgularını ya da teorilerini anlatmış oldukları bu sempozyum, konularında söz sahibi olan bilim adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Uluslararası Kilikia Sempozyumu'na onur konuğu Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölüm Başkanı Prof. Dr. Sencer Şahin olmuştur.

Gizemli Kilikia üzerine bilgilerimizi zenginleştirmek için bu sempozyuma katılmış olan tüm meslektaşlarıma teşekkür ederim. Sempozyum'un iki yılda bir tekrar edilmesi amaçlanmaktadır.

Aşağıda adları yazılı bulunan kişi ve kuruluşlara, sempozyum'un gerçekleşmesindeki değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim:

Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı sayın Prof. Dr. Onur Bilge Kula,

Mersin Üniversitesi eski Rektörü sayın Prof. Dr. Vural Ülkü,

Sempozyum organizasyon komitesi üyeleri Öğr. Gör. Murat Durukan, Öğr. Gör. Ümit Aydınoglu ve Okt. Murat Özyıldırım,

Atlas Dergisi Yazı İşleri Müdürü Özcan Yüksek ve Arkeolog Füsün Arman ,

Martı Otel ve Genel Müdürü sayın Cemal Akın,
Royal Restoran ve Mersin Seyahat İşletmesi.

Sempozyum'da sunulmuş olan bildirilerin kalıcılığını sağlamak ve bu bilgiyi geniş kitlelerle paylaşabilmek amacıyla bunları yayınlamak da, sempozyum'u gerçekleştirmek kadar önem taşımaktadır. "Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi"nin "Olba I" adlı (sayın İçel Valisi Şenol Engin ve Vali Yardımcısı sayın Muzaffer Güzelant'ın katkılarıyla ve T.C. Kültür Bakanlığı'nın olanaklarıyla basılmış olan) ilk yayınından sonra "Olba - Özel Sayısı-" başlığı ile yayına girmiş olan bu kitap, "I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu" nun bildirilerini içermektedir.

Bu yayının gerçekleşmesinde bizzat organizasyonu ile ilgilenen ve maddi kaynak yaratan sayın Rektörümüz Prof. Dr. Uğur Oral'a bu değerli katkılarından ötürü sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Çukurova Üniversitesi Basımevi Müdürü sayın Ergin Ören, Müdür Yardımcısı sayın Mustafa Akray ve bilgisayar operatörü Nur Sema Gültepe'nin basım aşamasındaki yardımları ile "Olba -Özel Sayısı-" oluşturulmuştur. Katkı ve ilgilerinden dolayı ayrıca Almanya Federal Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, Büyükelçi sayın Dr. Hans-Joachim Vergau ve Kültür Müşaviri sayın Dr. Gudrun Sräga'ya teşekkür ederiz.

Saygılarımla,
Doç. Dr. Serra Durugönül
Arkeoloji Bölüm Başkanı ve
KAAM Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sencer ŞAHİN	Tarihi Açıdan Anadolu ve Türk Kimliği3
Ali Duran ÖCAL	Korykos ve Çevresinin Biyo-Kültürel Sürdürülebilirlik Özellikleri9
Remzi YAĞCI	M.Ö. III.-II. Binde Kilikia'da Ticaret17
Éric JEAN	The "Greeks" in Cilicia at the end of the 2nd Millenium B.C.: Classical Sources and Archaeological Evidence27
Bruno JACOBS	"Freie" Völker im Achämenidenreich-Zu einem Topos in der antiken Überlieferung zur persischen Reichsverwaltung41
Olivier CASABONNE	Local Powers and Persian Model in Achaemenid Cilicia: A Reassessment57
Serra DURUGÖNÜL	Nagidos Üzerine Düşünceler67
Murat DURUKAN	Hisarkale Garnizonu ve Bu Merkezde Polygonal Teknikte İnşa edilmiş Olan Mezarlar79
Kai TRAMPEDACH	Teukros und Teukriden, Zur Gründungslegende des Zeus Olbios- Heiligtums in Kilikien94
Christof BERNS	Der Hellenisticsche Grabturm von Olba.....111
Mustafa SAYAR	Kilikya'da Tanrılar ve Kültler131
Ümit AYDINLIOĞLU	Doğu Dağlık Kilikia'da Villae Rusticae155
Emel Erten YAĞCI	Kilikia'da Cam169
Marion MEYER	Die sog. Tyche von Antiocheia als Münzmotiv in Kilikien185

II

James RUSSEL	The Mint of Anemurium195
Erendiz ÖZBAYOĞLU	Soli (Cilicia) ve “Soloecismus”209
Jenifer TOBIN	Küçükburnaz: A Late Roman Mansio in Smooth Cilicia221
Gabriele MIETKE	Die Apostelkirche von Anazarbos und Syrien227
Gülğün KÖROĞLU	Yumuktepe Höyüğü 1997 Yılı Ortaçağ Kazı Çalışmaları ve İslami Döneme Ait Bir Cam Kandil241

YUMUKTEPE HÖYÜĞÜ
1997 YILI ORTAÇAĞ KAZI ÇALIŞMALARI VE
İSLAMİ DÖNEME AİT BİR CAM KANDİL
(Lev. 69-75)

*Gülgün KÖROĞLU

Mersin şehir merkezinde, Soğuksu Deresi'nin doğu kıyısında Demirtaş Mahallesi sınırları içinde bulunan Yumuktepe ya da batılı yayınlarda yer aldığı biçimiyle Yümüktepe'deki arkeolojik kazı çalışmaları Prof.Dr.Veli Sevin başkanlığında 1993 yılından beri yapılmaktadır¹ (Fig. 1).

Bilindiği üzere Höyük de ilk kazılar, II.Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında (1936-39 ve 1947-48) İngiliz John Garstang ve ekibi tarafından yapılmıştı. Garstang'ın çalışmalarının ağırlık noktasını Neolitik, Kalkolitik ve özellikle Son Tunç Çağı'na tarihlenen Hitit suru oluşturmaktaydı. Garstang'ın hem Yumuktepe Kazısını tanıtan kitabında, hem de müzeye teslim ettiği eserler arasında Orta Çağ buluntularının sayısının çok az olması, araştırmacının bu dönem üzerinde yeterince durmadığını göstermektedir². Garstang'ın ekibinde Orta Çağ uzmanı bulunmamasından dolayı bu dönem ile ilgili değerlendirmeleri Tarsus Gözlükule Kazı ekibinden Florance Day yapmıştı.

1963 yılında, Yumuktepe'yi büyük bir park yapma girişimi sırasında höyüğün zirvesi tahrip edilmiş, yaklaşık 1-1.5 m derinliğinde toprak kaldırılmıştır. Garstang'ın kitabında, burada mevcut olduğunu bildirdiği İslami tabakaların da bu yıllarda yok edildiği anlaşılmaktadır.

Ekibimizin 1993 yılından itibaren höyüğün tepesinde ZO, ZI, ZII ve ZIII adını verdiği dört açmada sürdürdüğü kazılarda, şimdiye dek bilmediğimiz önemli bir Orta Çağ yerleşmesiyle karşı karşıya olduğumuz görülmüştür. 10.-12. yüzyıllar arasında etrafı surla çevrili bir kale olduğu anlaşılan Yumuktepe'nin eski adını ve tarihini araştıran belge çalışmaları ve çevresel koşulları üzerindeki değerlendirmeler de devam etmektedir.

*Yrd. Doç. Dr. Gülgün KÖROĞLU, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Böl. 80690 Beşiktaş, İstanbul/TÜRKİYE

¹ Yumuktepe kazısı, T.C. Kültür Bakanlığı'nın izni, İstanbul Üniversitesi Araştırma Fonu (Proje no. UP-7/010598) ve Roma La Sapienza Üniversitesi'nin maddi destekleriyle, İstanbul, Roma La Sapienza, Marmara ve Mimar Sinan üniversitelerinden oluşan bir ekip tarafından yapılmaktadır. Kazının Orta Çağ buluntularını yayınlamama izin veren Prof.Dr.Veli Sevin'e içtenlikle teşekkür ederim.

² Garstang 1953, 260-2.

Yumuktepe'de başlayan ikinci dönem kazılarında, üç Orta Çağ yapı katına ilişkin kalıntılar saptanmıştır. En üstteki Ia yapı katında, çok tahrip olmuş durumda, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan sıkıştırılmış toprak tabanlara sahip mekanlar ile duvar kalıntıları bulunmuştur. Açmanın güneyinde, belki de bu yapı katının en önemli mimarisi olan, büyük boy kalker kesme blok taşlarla örülü duvarlara sahip, sadece kuzeydoğu köşesini gün ışığına çıkartabildiğimiz bir mekan bulunmaktadır. Bu tabakanın önemli buluntuları arasında bronz röliker, haçlar ve champlévé tekniğinde bir çanak bulunmaktadır.

Bu yapı katının kaldırılmasından sonra, Garstang'ın kitabında verdiği stratigrafiyi değiştirmemek için Ib olarak adlandırdığımız ikinci bir yapı katına ulaşılmıştır (Fig. 2). Bu yapı katında, batıda çift kanatlı bir kapı vasıtasıyla girilebilen geniş mekanlar söz konusudur. Duvarları daha geç bir dönemde, taşlarından faydalanılmak üzere sökülüştür. Ancak duvarları kuzeybatı, güneydoğu yönünde uzanan bu mekanların tabanları da yine sıkıştırılmış çamurdandır.

Ayrıca, ZII açmasında, tabanına küçük boyutlu çakıl taşları serilmiş bir koridor ile bu koridora açılan bir kapı geçidi saptanmıştır. Yine aynı yapı katının (Ib) erken evresinde ya da II.yapı katında düzgün kalker kesme taştan yapılmış bir platform görülmüştür. Bu platformun kaldırılmasından sonra bir kanalizasyon sistemi ortaya çıkarılmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan, eğimi höyüğün güneyine doğru olan düzgün kesme taştan yapılmış bir kanal ile kuzeyinde yine bu sistemle doğrudan bağlantılı iki küçük hücreden oluşan sistemin II veya Ib yapı katlarından hangisi ile doğrudan bağlantılı olduğu şu aşamada belirlenememiştir.

Birkaç sırası korunabilen Ib yapı katının duvarlarında, daha çok Erken Bizans dönemine ait olabileceğini düşündüğümüz sütun, sütun başlığı ve korkuluk levhalarının devşirme olarak kullanıldığı görülmüştür.

1997 yılındaki çalışmalarımız daha çok höyüğün güneyindeki yamaç açmasında ve ZIII açmasında saptanan B4, B5, B10, B11 ve B12 adlarını verdiğimiz beş mekanda sürdürülmüştür. ZIII'te yer alan bu mekanlar yine Ib yapı katına ait olup, ZI ve ZII açmasındaki mimari ile bağlantılıdır. Ancak burada da hemen hemen bütün taşları daha geç dönemlerde sökülen yapının, yaklaşık 1.00 m kalınlıktaki duvarlarının, yer yer temellerdeki tek sıra taşları ve bu taşların altındaki çakıl ve kireç karışımından oluşan temel dolgusu saptanabilmiştir.

Kalın kesme blok taşlardan örülmüş duvarları olan oldukça büyük yapının 2 ana mekanı ve 3 adet de yan mekanı bulunmaktadır (Fig. 3). Ana mekanlardan 7.80 x 2.00 m. ölçülerindeki B5 tüm olarak açılmıştır. Bunun doğusundaki B12 mekanının bir bölümü açma dışında kalmaktadır. Kuzeydeki B11 mekanı, temellerden ve duvar kalınlığından anlaşıldığı kadarıyla ana

yapıya daha sonra eklenmiştir. Ancak taban seviyeleri mekanların tümünde hemen hemen aynıdır. B11 ve B12 mekan tabanında da in-situ durumda çok sayıda büyük boyutlarda pişmiş toprak depo kabı ile yanık ahşap taban üzerinde zeytin ve tahıl parçaları ele geçmiştir.

B5 ve B12 mekanlarının taban altında yürütülen derinleşme çalışmalarında, II. yapı katına ait olabilecek, bazı duvar kalıntıları saptanmıştır. Ancak Ib yapısının derin temel çukurları bu yapı katını büyük oranda tahrip ettiğiden planı çıkarılamamaktadır.

1997 yılında ZIII açmasında biri lahit, ikisi basit toprak olmak üzere üç mezar açılmıştır. B5 mekanı taban altında saptanan pişmiş toprak lahit içinde yer alan (Fig. 4) batı-doğu doğrultusundaki iskeletin yanına ölü hediyesi olarak bir koku şişesi, bir de sikke bırakılmıştır. Açık yeşil şeffaf camdan yapılmış olan koku şişesi, 5 x 4.5 cm ölçülerinde, silindirik bir boyun ve yuvarlak bir karından oluşur (Kazı env.no. YT.21.97)³ (Fig. 5). II.Basil-VIII.Konstantin'in birlikte imparator oldukları yıllara (976?-1030/35) tarihlenen bronz sikkenin ön yüzünde büst olarak betimlenmiş Pantokrator İsa, arka yüzünde Krallar Kralı İsa yazısı vardır⁴.

Lahtin içinden ayrıca ahşap lahit kapağının üzerine monte edilmiş olabileceğini düşündüğümüz, üzerinde delikler ve ortasında yüksekçe bir yuvarlak çıkıntı olan bronz obje ele geçirilmiştir (Fig. 6).

Üzeri sal taşlarıyla kapatılmış toprak mezarlar, B12 numaralı mekan tabanının altında bulunmaktadır. Batı-doğu doğrultusunda yatırılmış olan iskeletlerin yanına herhangi bir ölü hediyesi bırakılmamıştır.

Yumuktepe Höyüğü'nün batı yamacında, 1994 yılında gün ışığına çıkartılan cephesi kesme kalker blok taşlarla kaplı sur, dere taşlarının bol kireç harcı ile birleştirilmesi yöntemiyle yapılmıştır. 2.20 m kalınlığındaki surun, 1997 yılında çalışmaya başladığımız Basamaklı Güney Yamaç Açması'nda da devam ettiği görülmüştür. Orta Çağ suru, Demir Çağ çanak çömleği veren bir tabaka üstündedir. Ancak henüz hangi yapı katıyla doğrudan ilişkili olduğunu belgeleyecek kesin bir bulgu elde edilmemiştir⁵. Buna karşılık güçlü bir mimari ile temsil edilen Ib yapı katının etrafını kuşatmış olması mümkün görünmektedir.

Yumuktepe kazılarında ortaya çıkan sikkeler, Orta Çağ yapı katlarını ve buluntularını doğru bir şekilde tarihlendirmemize yardım etmektedirler.

³ Benzeri için bkz. Lamm 1977, levha XI, no.197, levha XIV, no.218.

⁴ Tekin 1998, 275.

⁵ Garstang 1953, 241. Garstang'da höyükte yaptığı kazılar sırasında Hitit-Demirçag seviyesinde bu suru görmüş ve bu surun şüphesiz İslami döneme yani I.ve II. tabakaya ait olması gerektiğini belirtmiştir.

1997 yılında ortaya çıkartılıp, etüdük olarak Mersin Müzesi'ne teslim edilen 12 adet Bizans sikkesinden sadece yüzey buluntusu olan biri⁶ I. Justinianus dönemine (527-565), diğerleri ise 10.yy. sonları ile 11.yüzyılın sonuna kadar olan döneme aittir⁷.

Yumuktepe'nin Orta Çağ buluntuları arasında sayısal çoğunluğu, sırlı ve sırsız çanak çömlek oluşturmaktadır. Renkleri koyu kiremit, devetüyü, açık sarı, açık yeşil ve krem rengi arasında değişen sırsız çanak çömlekler arasında depo kapları, yemek pişirim kapları, testiler ve bir maşrapa bulunmaktadır⁸ (Fig. 7).

1997 yılında tümlenebilir çok sayıda değişik boyutlarda sırlı çanak, kase ve yayvan tabaklar ortaya çıkartılmıştır. Bunlardan özellikle sgraffito tekniğindeki iki kap dikkat çekicidir. Üzerinde dört taç yapraklı bir çiçek ile stilize ördeğe benzeyen kuşlar olan yeşil sırlı, omurgalı çukur çanak⁹ (Kazı env.no.YT.23.97) (Fig. 8) ve pergelle çizildiği anlaşılan ortada spiral ve konsantrik dairelerle bezeli, sarı renkli sırla sırlanmış dışa çekik ağızlı çanak¹⁰ (Kazı env.no. YT.24.97) (Fig. 9) bu yılın değerli buluntularını oluşturur. Yine aynı teknikle yapılmış çok sayıda sırlı çanak ve kaseye ait parçalar ile yeşil ve koyu kahverengi/siyah gibi tek renk sırla kaplı çanak parçaları da mevcuttur.

Bir diğer buluntu grubunu, kolye sarkacı olarak kullanılan, hem takanın dindarlığını gösteren hem de takı olarak boynunu süsleyen haçlar oluşturmaktadır. Bunlardan birisi B5 mekanında bulunan bir bronz röliker parçasıdır (Kazı env.no. YT.1.97). Rölikerin diğer parçanın kayıp olduğu kenet izlerinden de anlaşılmaktadır. 4.5 x 7 cm boyutlarındaki Yunan haçı biçimli röliker üzerindeki figür, yivler şeklinde kazınmış, çizgilerin içi niello tekniğinde siyah bir macun ile doldurulmuştur. Rölikerin üzerinde ellerini orans duruşunda iki yana açmış, bir kadın tasvir edilmiştir (Fig. 10). Başın iki yanı ve üst kısmına yazılar ile iki küçük haç çizilmiştir. Bizans Uygarlığında yaygın bir biçimde özellikle 9.-12.yüzyıllar arasında kullanıldığını gördüğümüz rölikerlerin, genellikle bir parçasında çarmıhta İsa, diğer parçası üzerinde de orans bir aziz veya Meryem tasviri vardır¹¹.

⁶ Tekin 1998, 273, levha 1, resim 1-2.

⁷ Ia yapı katından sikke ele geçmemiştir. Tabakanın 12.yüzyıla tarihlendiği, sırlı çanak çömlek buluntunun diğer merkezlerle karşılaştırılması sonucu belirlenmiştir.

⁸ Benzeri için bkz. Kantor 1958, levha 28, no. 8. İslami döneme ait benzer bir maşrapa.

⁹ Benzeri için bkz. Lane 1937, 35, resim 2.

¹⁰ Benzeri için bkz. Papanikola Bakirtzis-Dautermann Maguire-Maguire 1990, 57, no.17, env.no. 5.5.1/77.

¹¹ Benzerleri için bkz. Wulff 1909, levha V, no.1861-62; Davidson, 1952, 255-6, no.2059-1060; Brouskari 1985, 155-6; Curcic 1986, 85, no.71 (Filistin'de bulunmuş, 10.-12.yüzyıllar arasına tarihlenen bronz haç).

Rölikerin üzerinde Meryem'in tasvir edilmiş olduğu, figürün başının iki yanındaki yazılardan da anlaşılmaktadır.

Sedeyten yapılmış olan diğer haç, 1.8 x 2.4 cm ölçüsündedir (Kazı env.no.YT.13.97) (Fig. 11). Sivri görünümlü beşgen şeklindeki haç kolları ile ortadaki dörtgen alan arasında ince bir bölüm bulunur. Haç kollarından üstekinin ucundaki delik, haçın bir zincir ya da ipe geçirelerek kullanıldığına işaret eder¹².

1997 yılı çalışmalarında haçlardan başka çok sayıda bronz ve demir obje ele geçmiştir. Bronzdan yapılmış 8 rakamı biçiminde kemer tokası, maşa¹³, kanca¹⁴, zil ve ayrıca demir bıçak ve çiviler de tespit edilen madeni buluntular arasındadır.

Yumuktepe'nin Orta Çağ buluntuları arasında sık sık karşılaşılan kemik ağırşaklar, etrafı surla çevrili bu kalede sadece erkeklerin değil kadınların da yaşadığına ve dokuma işiyle uğraştığına işaret eder niteliktedir. Genellikle altı ve üstü düz ya da üst kısmı hafif bombeli olan ağırşaklar, kazıma tekniğinde çizgiler ve eş merkezli dairelerle bezenmiştir¹⁵.

Kazıda ortaya çıkartılan çok sayıdaki cam buluntunun büyük bir kısmını düz, burgulu, spiral cam ipliği sarılı ve boya bezemeli bilezikler oluşturmaktadır¹⁶. Bileziklerin yanısıra, B4 ve B5 mekanlarının tabanında çok sayıda bardak, kadeh, değişik boyutlarda şişe, kap ve asılarak kullanılabilen kandillere ait parçalar gün ışığına çıkarılmıştır.

Bu yılın en önemli buluntularından birini vazo görünümlü, ters koni biçiminde geniş bir ağız ve şişkin bir gövdeye sahip bir cam kandil oluşturur (Fig. 12). Gövdesi üzerindeki üç kulptan¹⁷, kandilin zincir ya da ipe tavana asılarak kullanıldığı anlaşılır. B5 mekanının kuzeyindeki duvar temel çukurunda ele geçen, tümlenebilir parçalar halindeki eserin sadece dip kısmı bulunamamıştır¹⁸.

¹² Benzeri için bkz. Johns 1934, 147-8, levha LX, şekil 2 (hem malzeme, hem de ölçüler 2x2.4 cm, Yumuktepe'de bulunan sedef haçla aynıdır); Ross 1965, 24-5, levha XXV, no.20-1.

¹³ Benzeri için bkz. Harrison 1986, 257, 373.459.

¹⁴ Benzeri için bkz. Harrison 1986, 231, 323.268.

¹⁵ Kemik ağırşakların benzerleri için bkz. Harrison 1986, 262-3, 385.514, 386.516, 387.525 ve 395.541.

¹⁶ 1993 yılından beri Yumuktepe Orta Çağ yapı katlarından elde edilen cam bileziklerin sayısı 500'ün üzerindedir. Değişik kesit ve süsleme tekniklerinde olan bileziklerle ilgili ayrıca bir çalışma yapılmaktadır.

¹⁷ Kandillerden bazıları üç, bazıları ise altı kulpludur.

¹⁸ Cam kandil, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Bölüm Başkanı Prof.Dr.Sait Başaran tarafından restore edilmektedir. Bu sebeple, kendisine teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

Kandilin mevcut yüksekliği 13.6 cm, ağız çapı 11.9 cm, gövde çapı 12 cm ve cam kalınlığı da 0.2 cm'dir¹⁹.

Emay tekniğinde bezenmiş olan kandilde kızıl-kahverengi, kırmızı, sarı, yeşil, mavi, beyaz ve siyah renkler görülür. Önce kızıl-kahverengi boya ile tüm desenler, ince uçlu bir fırça yardımıyla, şeffaf renksiz cam üzerine çizilmiştir. Daha yoğun ve opak olan, farklı renklerdeki cam macun istenilen yerlere kabartılar oluşturacak şekilde sürülmüş ve kısa bir süre fırınlanarak bezemenin kalıcı olması sağlanmıştır.

Yayvan biçimli ağıza yakın alanda, birbirine paralel ikişer çizgi arasında yan yana sıralanan sfenksler vardır (Fig. 13). İnsan yüzlü, aslan gövdeli ve kanatlı olan bu karışık hayvanlar birbirleriyle karışmış haldedir ve cam yüzeyindeki irizasyon ve pul pul dökülmeler yüzünden ayrıntılar net olarak seçilememektedir. Erken İslam döneminin sevilen figürlerinden biri olan, güneşi (sonsuz ışık) ve hükümdarlığı sembolize eden efsanevi karışık hayvanlardan biri olan sfenkslerin alınlarının üst kısmında taç veya tüy benzeri bir çıkıntı mevcuttur²⁰. Sfenkslerin ayakları, kanatları ve kuyrukları yarım palmet şeklinde sonuçlanmaktadır.

Sfenksli bordür, ilk bakıldığında bir canlı yazı görünümü vermektedir. Fakat dikkatli incelendiğinde burada bir yazı değil, bir yalancı yazı resimlenmiştir (pseudoscript)²¹. Sfenkslerin başları ve ayakları yer yer frizin üst ve alt çizgilerini aşmaktadır. Talbot Rice, benzer bir durumun, Suriye'de üretilen madeni eserlerin süslemesinde sık sık tercih edildiğini belirtir²².

Gövde üzerinde, stilize edilmiş bitki dalları²³ arasında Çin yapılarını yani pagodaları anımsatan, birbirinden farklı üç köşk ya da pavyon işlenmiştir²⁴;

¹⁹Amerika ve Avrupa'daki değişik müze ve özel koleksiyonlarda bulunan 10.-15.yüzyıllar arasına tarihlendirilen emay tekniğiyle bezeli cam kandillerin yükseklikleri; 8 cm, 12.5 cm, 24.5 cm, 26.6 cm, 32.5 cm, 34 cm ve 37 cm arasında değişmektedir. Özellikle erken dönemlere ait örneklerin boyutları daha küçük tutulmuşken, en yoğun üretildiği ve Akdeniz ve çevresindeki ülkelerde bir moda haline geldiği Memluk döneminde ölçüler büyümüştür.

²⁰Erginsoy 1978, 310.

²¹Erginsoy 1978, 303.

²²Erginsoy 1978, 303.

²³Bu tip stilize dal ve yapraklardan oluşan bitki dalları, İslam sanatında yaygın olarak, minyatür, cam, maden ve keramik kapların bezemesinde figürlerin ve kompozisyonların arasına sık sık ayrıncı desen olarak yerleştirilmiştir (Örnekler için bkz. Pope 1938, 656B, 660A ve 813; Lamm 1977, 120, 420, levha 23, şekil 15).

²⁴Cam kandiller arasında bezemesiz, sade örnekler de bulunmaktadır (Lamm 1977, 139, no.516-7, levha XXIII) Fakat cam kandiller arasında altın yaldızlı ve emay tekniğinde bezemeli örnekler çoğunluktadır. Kandillerin üzerinde en çok dini yazılar işlenmiştir. Tanrının, göklerin ve yerin nuru olduğunu belirten ayet (Kur'an, Nur Suresi (24; 35), kandili yaptıran kişinin adı, ünvanı ve hangi yapı için

Bunlardan birincisi; Kırmızı boya ile tuğla derzleri gösterilmiş olan yapının zemin katında üç küçük niş bulunur. Dışa kapalı durumda olan bu zeminin üstünde, üç cepheli, atnalı ve dilimli üç kemeri bulunan balkon biçimli dışa açık bir bölüm yer alır. Çatıda ise meander bezemeli bir korniş uzanır. Bunun üzerinde, bir yanda ortası delik bir halka, diğer yanda ise bir disk yer almaktadır. Bu yapıda, diğer iki yapıya nazaran İslami karakter ağır basmaktadır.

İkincisi; bir kapı vasıtasıyla girilen bir zemin kat, dört yöne açılan kemerli bir mekan ile en üstte bir diskle süslü sivri çatıdan oluşmaktadır. Katlar arasında düz ve dalgalı dekoratif kornişler vardır ve yapı yukarıdan aşağıya doğru genişlemektedir²⁵.

Üçüncüsü; iki kanatlı bir kapı vasıtasıyla girilen, iki pencerele bir zemin kat, dört yöne açılan kemerli bir ikinci kat ile en üstte külah biçiminde yükselen sivri çatıdan oluşmaktadır. Katlar arasında düz ve dalgalı dekoratif kornişler bulunur. İkinci yapıda olduğu gibi yukarıdan aşağıya doğru genişlemektedir. Zemin katın köşelerine dekoratif amaçla düzenlenmiş, üst üste iki küre yerleştirilmiştir.

Özellikle 10.-15.yüzyıllar arasında Akdeniz ve çevresindeki uygarlıklarda, emay tekniğinin cam ve maden üzerine uygulanarak kullanıldığı görülmektedir²⁶. Bu uygulamanın çok renkli, zengin görünümler yaratabilme özelliğinden dolayı sadece takılarda değil değişik lüks eşyanın süslemesinde de tercih edilmiş olduğu bilinmektedir. Bu teknik sayesinde sadece bitkisel ve geometrik motif ve desenler boyanmamış aynı zamanda ayrıntı gerektiren figürlü kompozisyonlar da resmedilebilmiştir.

İslam dünyasında daha çok cam üzerine altın yıldız ve emay kullanılırken²⁷, Bizans'ta altın, gümüş ve bakır gibi madenler üzerine uygulanan emay tercih edilmiştir. Bununla birlikte, özellikle Orta Bizans

yapıldığı ve şükran ifadelerinin, kandilin tüm yüzeyini kapsayacak şekilde, bordürler veya kartuşlar içine alınarak yazılmış oldukları görülür. Stilize bitkisel desenler, arabeskler, örgülü geçmeler, armalar, altıköşeli yıldızlar ve sfenks, grifon ve harpi gibi hayali hayvanlar sık sık işlenen konular arasındadır (Otto-Dorn 1967, 210). Yumuktepe'de bulunan kandilde ise, Uzak Doğu pagodalarını ya da Budist stupalarını çağrıştıran köşkler işlenmiştir Uzak Doğu'daki benzeri yapılar için bkz. Auboyer-Bourdeley-Boisselier 1994, 346, şekil 26-7, no.495, şekil 24, no.535, şekil 17-8. Bunlar, Şam Emeviye Camisi duvar mozaiklerinde olduğu gibi cennet köşklere simgesi olarak yorumlanabilirler.

²⁵ Hama'da yapılan kazılarda ele geçen iki cam kadeh parçası üzerinde benzer bir kompozisyon görülür (Riis-Poulsen 1957, 93-4, şekil 286 ve 287).

²⁶ İslam ülkelerinde cam üzerine emay tekniği ile vazo biçimli kandillerin yanısıra huni biçimli aşağıya doğru daralan kadehler, değişik tip ve boyutlarda şişe ve kaplar süslenmiştir. Kubadabad Sarayı ve Samsat kazılarında bu tekniğe sahip örnekler bulunmuştur (Öney 1993, 461-6).

²⁷ Erginsoy 1978, 316-7, resim 166c. Üzerinde İskender'in gökyüzüne yükselmesi konusu işlenmiş olan bir kap, ender bulunan İslami döneme ait (12.yy) emay tekniğindeki örneklerden birini oluşturur.

dönemine tarihlenen cam üzerine yapılmış emay örnekleri de vardır²⁸. 1994 yılında Batı Yamaç Sur açmasında ele geçen, madalyon ve kıvrım desenleriyle, emay tekniğinde bezenmiş, küçük bir cam ağız parçası nadir bulunan örneklerden biri olması açısından dikkati çekmektedir.

Yumuktepe'de bulunan kandilin dip kısmı mevcut olmadığından, nasıl bir kaideye sahip olduğu konusunda farklı yorumlar yapılabilir (Fig. 14). Bu tip cam kandillerde, kaidersiz, düz diplerin yanısıra halka ve yüksek-yayvan ayaklı olan değişik kaidelere sahip örnekler de vardır²⁹. Kaideli örneklerden bazılarının asılmadan kullanılmış olması da mümkündür.

Cam kandilin içine, bazı örneklerde tıpkı madeni kandillerde olduğu gibi, ayrıca yağ ve fitil için tüp ya da küçük cam şişeler yerleştirilmiştir. Örneğin, Fayyum ve Karanis'te yapılan arkeolojik kazılarda, bir çok kandille birlikte yağ ve fitil tüpü bulunmuştur³⁰.

İslami döneme ait olduğu kolayca anlaşılan eserin, Suriye'nin Şam veya Halep gibi önemli bir cam üretim merkezinde üretilerek ithal yoluyla buraya getirildiği düşünülmektedir³¹. Bu tür cam kandiller, 13.-15. yüzyıllar arasında Suriye ve Mısır'da özellikle cami, medrese ve türbe gibi dini yapılarda, yaygın bir biçimde kullanılmıştır³². Erken İslam döneminin bu ilgi çeken eserlerinin başka ülkelere de ithal edilmiş oldukları kaynaklardan da bilinmektedir³³.

Cam kandilin buluntu yerinin duvar temel çukuru olması, bu tip emay süslemeli kandillerin daha sonraki yüzyıllarda yaygınlaşması ve İslam sanatına Uzak Doğu etkilerinin 13.yüzyıldan sonra girdiği görüşleri,

²⁸ Bizans'ta cam üzerine emay tekniğinin şişe ve bilezikler üzerine uygulandığını, özellikle İstanbul, Amorium, Demre, Kıbrıs, Korint ve Novgorod'da bulunan eserlerden görmekteyiz. Kobalt mavisi cam üzerine, madalyon, kıvrım ve kuş desenleriyle bezeli emay şişelerin 11.-12. yüzyıllar arasında üretildiğini biliyoruz (Ayrıntılı bilgi için bkz. Megaw 1959, 58-61; Megaw 1968, 86-104; Tait 1991, 145-51; Davidson 1940, 317, no.60, 318, şekil 24-5; Davidson 1975, 131-3).

²⁹ Otto-Dorn 1967, 161; Atıl 1975, 140-1.

³⁰ Crowfoot-Harden 1931, 205.

³¹ İslami döneme ait bu cam kandilden başka, Garstang'ın kazılarında bulunan ve şimdi Mersin Müzesi'nde olan baklava biçimli geçmelerle süslü bir lüster kap parçası ve bir de Adana Bölge Müzesi'ne götürülen üzerinde, başı sarıkl, kolu tirazlı bir kadın (?) başı olan çanaktan Garstang (1953, 261); Lucius (1968, 122) ve Öney (1983, 86 ve 90-1) bahsetmektedirler.

³² Kahire'deki Sultan Hasan Medresesi'nin avlusunda cam kandillerin halen asılı olarak kullanıldığı görülmektedir.

³³ Jenkins 1986, 23 ve 41; Ettinghausen-Grabar 1987, 374-5. Özellikle Haçlılar, Avrupa manastır ve kiliselerine doğunun en güzel camlarını taşımışlardır. 10.-15. yüzyıllar arasında cam, Akdeniz ve çevresindeki ülkelerde alınıp satılan, ihracı yapılan önemli bir malzemedir. 11.yüzyıla tarihlenen Serçe Limanı batığında, Fine Institute of Nautical Archaeology, Teksas A&M University'nin yaptığı kazılarda yaklaşık 3 ton ağırlığında cam külçe, cam ağırlıklar, değişik formlarda şişe ve bardaklar bulunmuştur. Böylece Fatimiler'in Bizans'a cam külçenin yanısıra mamül durumda cam eşya ihrac ettikleri de anlaşılmaktadır (Jenkins 1986, 60-7; Doornick 1990, 58-63).

tarihlemede şüphe duymamıza yol açmaktadır. Eser, 12.-13. yüzyıllara tarihlediğimiz Ia yapı katına ait olup, duvar taşlarının sökülmesi sırasında in-situ olarak bulunduğu yerden kaymış olabileceği gibi, 13.-15.yüzyıllarda çok yaygınlık kazanacak olan emay bezemeli kandillerin 11.yüzyıla tarihlenen erken bir örneği olması da mümkündür.

Yumuktepe Höyüğü'nün Orta Çağ'da, bulunduğu yer, konum ve tarih itibarıyla çağdaşı İslam devletleriyle yakın ilişkiler içinde olduğu buluntulardan anlaşılmaktadır. Gelecek yıllarda da sürdürülecek olan kazılar, 10.-12.yüzyıllar arasında Hıristiyan bir halk tarafından kullanılan, çevresindeki ovaya hakim durumda olan kalenin ismini ve tarihini ortaya koyacaktır. Böylece Kilikya bölgesinin Geç Ortaçağı mimari ve tabaka buluntularıyla tanınmış olacaktır.

FIGÜRLER

- 1)Mersin ve çevresini gösteren harita
- 2)Zirve açmalarında Ib yapı katı planı
- 3)ZII ve ZIII açmalarının genel görünümü
- 4)B5 mekanının taban altında bulunan gömü
- 5)Lahit içinde ele geçen cam koku şişesi
- 6)Lahit içinde ele geçen kabara
- 7)Maşrapa
- 8)Sgraffitto çanak (Kazı env.no. YT.23.97)
- 9)Sgraffitto çanak (Kazı env.no.YT. 24.97)
- 10)Bronz röliker parçası (Kazı env.no.YT.1.97)
- 11)Sedef haç (Kazı env.no YT.13.97)
- 12)Cam Kandil
- 13)Kandil üzerinde yer alan kompozisyonlar
- 14)Emay tekniğinde bezeli İslami kandillere göre çizilmiş kaideler

KISALTMA VE BİBLİYOGRAFYA

- Atıl 1975 E.Atıl, *Art of Arab World, Freer Gallery Smithsonian Institution*, Washington 1975.
- Auboyer-Bourdeley-Boisselier 1994 J.Auboyer-M.Bourdeley-J.Boisselier, *Asia, Forms and Styles*, Köln 1994.
- Brouskari 1985 M.Brouskari, *The Paul and Aleksandra Canellopoulos Museum*, Atina 1985.
- Davidson 1940 G.Davidson, "A Medieval Glass Factory at Corint", *American Journal of Archaeology* 44(1940), 297-324.
- Davidson 1952 G.Davidson, *Corinth, The Minor Objects* XII, New Jersey 1952.
- Davidson 1975 G.Davidson, "A Medieval Mystery Byzantine Glass Production", *Journal of Glass Studies* 17(1975), 131-133.
- Crowfoot-D.B.Harden 1931 G.M.Crowfoot-D.B.Harden, "Early Byzantine and Later Glass Lamps", *The Journal of Egyptian Archaeology* 17(1931), 196-208.
- Curcic 1986 (Ed.) S.Curcic, *Byzantium at Princeton*, Princeton 1986.
- Doornick 1990 F.H.van Doornick, "The Serçe Limanı Shipwreck; an 11 th century Cargo of Fatimi Glassware Cullet for Byzantine Glassware", *I.Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu*, İstanbul 1990, 58-63.
- Erginsoy 1978 Ü.Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1978.
- Ettinghausen-Grabar 1987 R.Ettinghausen-O.Grabar, *The Art and Architecture of Islam, 650-1250*, London 1987.
- Garstang 1953 J.Garstang, *Prehistoric Mersin, Yümük Tepe in Southern Turkey*, Oxford 1953.
- Harrison 1986 R.M.Harrison, *Excavations at Saraçhane in Istanbul, The Excavations, Structures, Architectural Decoration, Small Finds, Coins, Bones and Molluscs* I, Princeton-New Jersey 1986.

- Jenkins 1986 M.Jenkins, "Islamic Glass, A Brief History", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, New York 1986, 1-45.
- Johns 1934 C.N.Johns, "Excavations at Pilgrim's Castle (Atlit, 1932), The Ancient Tell and the Outer Defence of the Castle", *The Quarterly of the Department of Antiquities in Palestine* 3(1934), 145-164.
- Jones-Mitchell 1976 (Ed.) D.Jones-G.Mitchell, *The Art of Islam, Hayward Gallery, The Art Of Council of Great Britain*, London 1976.
- Kantor 1958 H.J.Kantor, "The Pottery, Sounding at Tell Fakariyah", *OIP* 79 (1958). 21-29.
- Kawatoko 1987 M.Kawatoko, "Oil Lamps from al-Fustat", *Orient* 23(1987), 25-53.
- Lane 1937 A.Lane, "Medieval finds at Al Mina in North Syria", *Archaeologia* 87 (1937), 19-78 .
- Lamm 1977 C.Lamm, *Benaki Museum, Catalogue of Ancient and Islamic Glass*, (Ed. C.W.Clairmont) Athens 1977.
- Lucius 1968 E.Lucius, "Neue figural verzierte Seldschukische Keramik aus Anatolien", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı* 2(1968), 122-133.
- Megaw 1959 A.H.S.Megaw, "A Twelfth Century Bottle from Cyprus", *Journal of Glass Studies* , 1(1959), 57-61.
- Megaw 1968 A.H.S.Megaw, "More Gilt and Enamelled Glass from Cyprus", *Journal of Glass Studies* , 10(1968), 86-104.
- Otto-Dorn 1967 K.Otto-Dorn, *L'Art de L'Islam*, Paris 1967.
- Öney 1983 G.Öney, "Bir grup Selçuklu Seramiğinde İnsan Tasviri", *Ege Üniversitesi, Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi* 2 (1983), 86-105.
- Öney 1993 G.Öney, "Thoughts On Glass Beaker Fragments Found During the Samsat (Samosata) Excavations in Adıyaman", *Nimet Özgüç'e Armağan, Aspect of Art and Iconography: Anatolia and Its Neighbours Studies in Honor of Nimet*

- Özgüç, (Ed. M.J.Mellink-E.Paroda-T.Özgüç), Ankara 1993, 461-466.
- Papanikola Bakirtzis-Dautermann Maguire-Maguire 1990
D.Papanikola Bakirtzis-E.Dautermann Maguire-H.Maguire,
Ceramic Art from Byzantine Serres, Chicago 1990.
- Pope 1938 (Ed.) A.U.Pope, *A Survey of Persia Art*, New Jersey 1938.
- Riis-Poulsen 1957 P.J.Riis-V.Poulsen, *Hama, Les Verreries et Poteries Médiévales*, Copenhagen 1957.
- Ross 1965 M.C.Ross, *Catalogue of the Byzantine and Early Medieval Antiquities in the D.O.C., Jewellery, Enamels and Art of the Migration Period II*, Washington 1965.
- Tait 1991 (Ed.) H.Tait, *Five Thousand years of Glass*, London 1991.
- Tekin 1998 O.Tekin, "Byzantine Coins from Yumuktepe", *Anatolia Antiqua VI* (1998), 273-8.
- Wulff 1909 O.Wulff, *Altchristliche und Mittelalterliche Byzantische und Italianische Bildwerke*, Berlin 1909.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

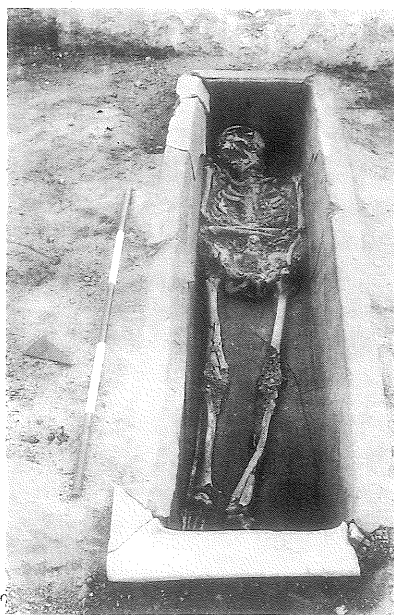

Fig. 4

Fig. 5

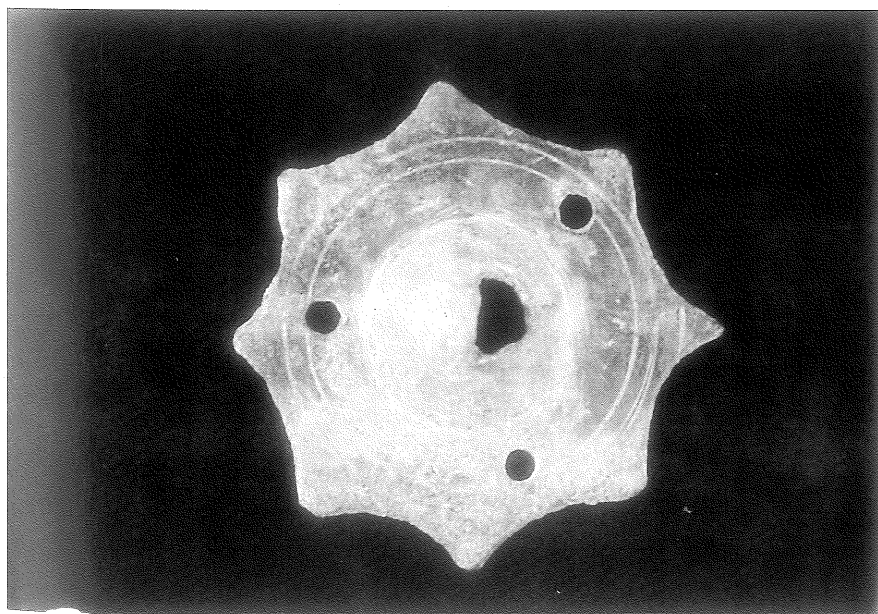

Fig. 6

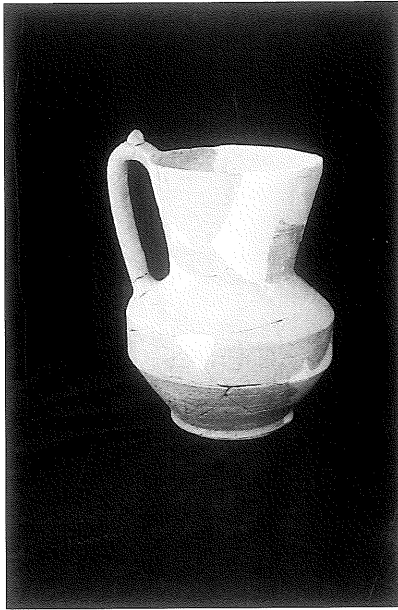

Fig. 7

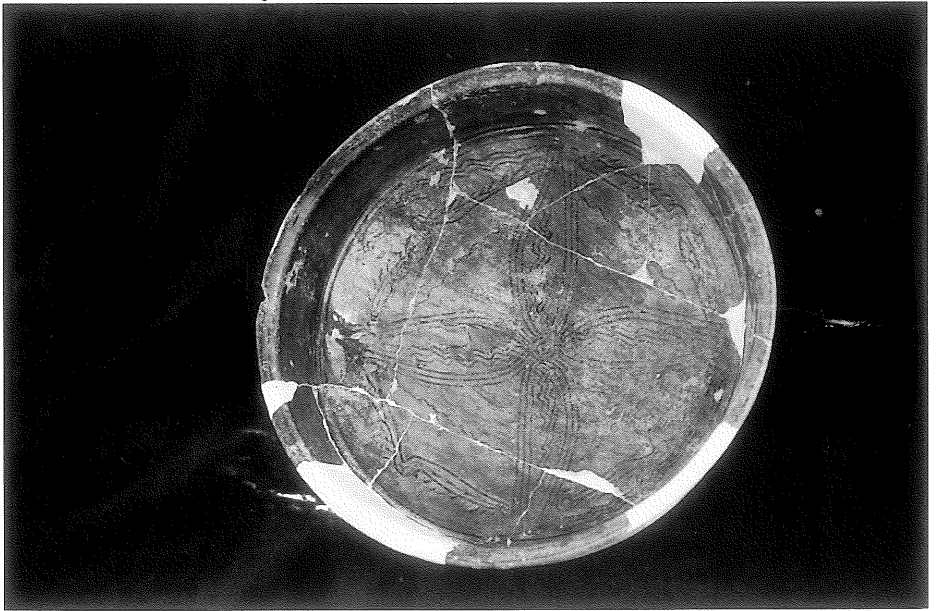

Fig. 8

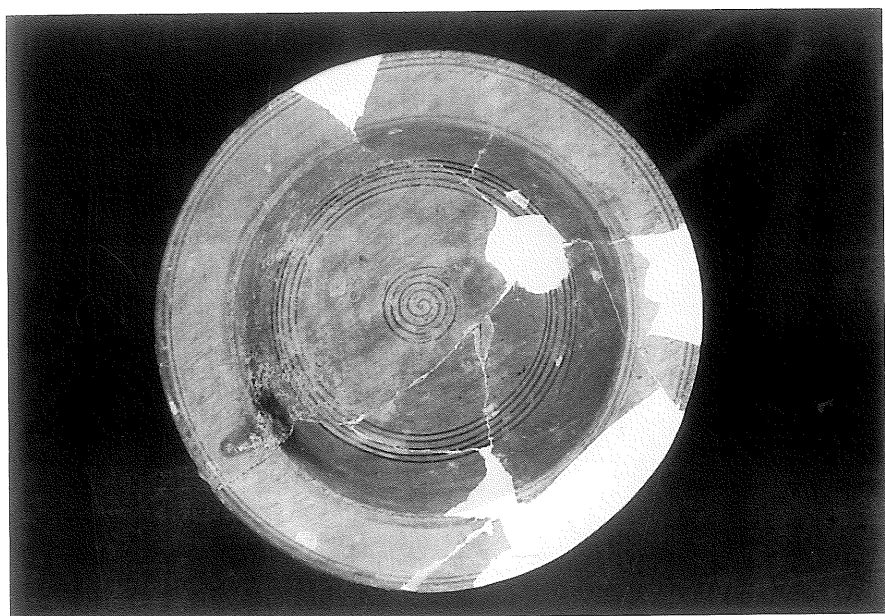

Fig. 9

Fig. 10

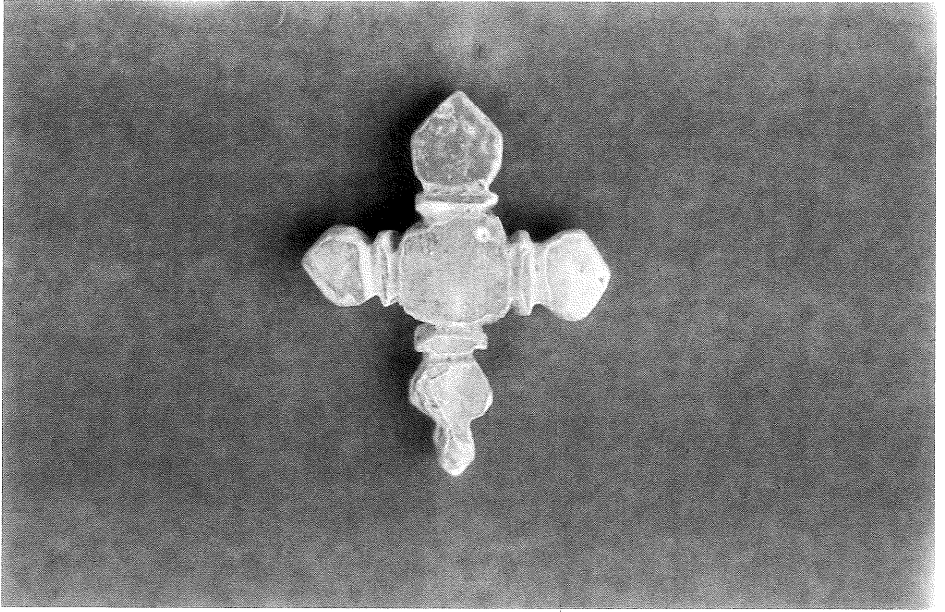

Fig. 11

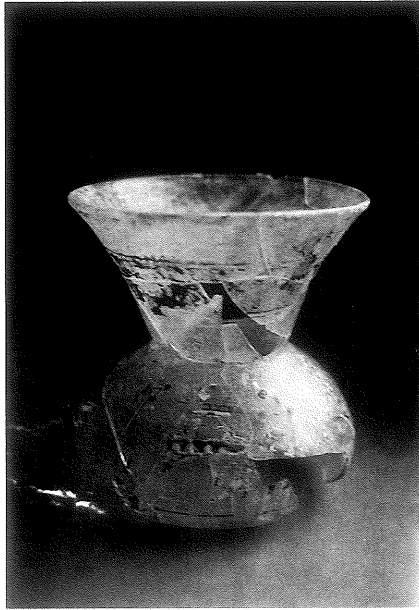

Fig. 12

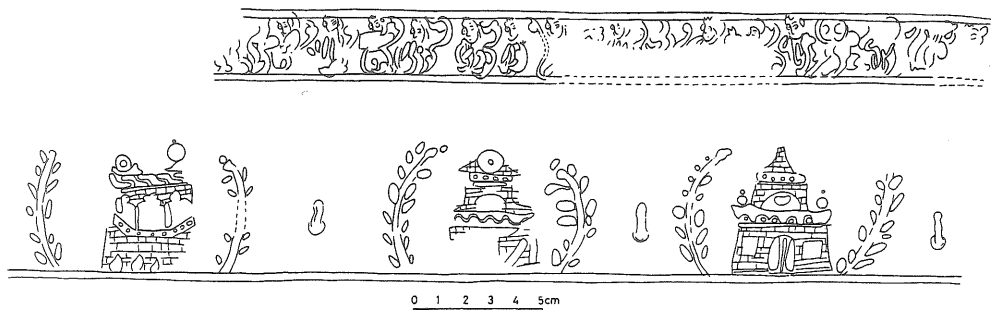

Fig. 13

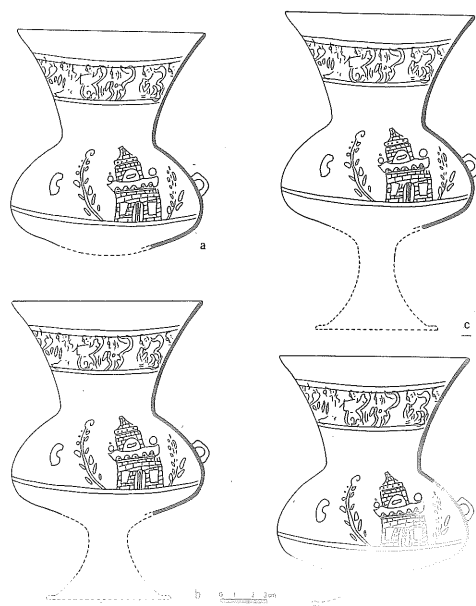

Fig. 14